

SZYMON ANDRZEJEWSKI

*Indeksy demokracji i stan zaawansowania ich rozwoju
ze szczególnym uwzględnieniem projektu Varieties of Democracy*

Democracy Indices and Their State of Development with a Special Focus
on the Varieties of Democracy Project

ABSTRAKT

Indeksy demokracji już od wielu lat pomagają naukowcom w klasyfikowaniu reżimów politycznych na całym świecie. Czy jednak projekty tego typu mierzyły i mierzą jakość demokracji w sposób adekwatny? Na podstawie przeglądu literatury przedmiotu można stwierdzić znaczny rozwój metodologii w tym zakresie od końca XX wieku w odpowiedzi na wcześniejsze braki.

Autor artykułu opisuje rozwój indeksów demokracji od pierwszych prób mierzenia poliarchii Roberta Dahla z lat 90. XX wieku, koncepcje Svetoslava Andreeva, projekt *The Democracy Barometer*, na końcu skupiając się na zasadach projektu *Varieties of Democracy*. W artykule podkreślono wkład Michaela Coppedge'a w rozwój teoretyczny tworzenia indeksów demokracji. Analiza indeksów demokracji jest dokonywana pod kątem neoinstytucjonalnym, wraz z próbą wskazania, w jaki sposób i w jakim zakresie poszczególne podejścia podchodzą do pomiaru demokracji. Wskazano dalsze możliwe kierunki rozwoju indeksów demokracji w przyszłości z uwzględnieniem wpływu krajów trzecich oraz technologii ICT na wewnętrzny poziom demokracji.

W podsumowaniu wskazano najważniejsze cechy projektu V-dem odróżniające go od innych indeksów demokracji oraz określono go jako projekt mierzący demokrację w najbardziej dopracowany sposób.

Słowa kluczowe: demokracja, indeksy demokracji, Michael Coppedge, Varieties of Democracy

WSTĘP

Na dzień 1 stycznia 2022 r. rządy 173 państw podpisały i ratyfikowały Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z 1966 roku, który określa cechy państwa demokratycznego. Podpis i ratyfikacja tego dokumentu jest formalnym potwierdzeniem, że dane państwo można uznać za demokrację. Czy znaczy to, że te państwa są demokratyczne w swoim codziennym funkcjonowaniu? Pytanie to stało się istotne już od końca lat 40. i na początku 50. XX wieku. Można założyć, że przeciętny człowiek z prawdopodobieństwem graniczącym z pewnością uzna Szwajcarię za bardziej demokratyczną od Korei Północnej. Jednak jeśli dałoby się takiej osobie zadanie określenia, które państwo jest bardziej demokratyczne spośród par: USA – Rosja, Japonia – Australia czy też Brazylia – Indonezja, lub czy Turcja jest bardziej demokratyczna w tym roku niż pięć lat temu, to nie byłaby w stanie na nie odpowiedzieć [Coppedge i in. 2017: 4].

Administracja Unii Europejskiej promuje swoją wizję demokracji przez instrument finansowy, jak np. Europejski Instrument na rzecz Wspierania Demokracji i Praw Człowieka [Zięba 2017: 72], USA i Chiny propagują swój punkt widzenia na demokrację, czego przykładem jest Fundacja Forda czy sieć Instytutów Konfucjusza. Koniecznością stało się więc opracowanie obiektywnych, mierzalnych i weryfikowalnych wskaźników, za pomocą których można byłoby porównać ze sobą pewne szczegółowe państwowe regulacje i stworzyć ranking krajów od najbardziej do najmniej demokratycznego, aby politycy, eksperci i opinia publiczna mieli rozeznanie w sytuacji na świecie. Rankingi te nazywane z języka angielskiego *democracy indices* stały się odtąd stałym elementem analizy w światowej politologii.

Jak wygląda obecny stan tej bardzo ważnej gałęzi nauk politycznych? Czy współcześnie istniejące indeksy demokracji na świecie mierzą jakość demokracji na poziomie państw w dobry sposób i czy można uznać te wyniki za wiarygodne? Czy można ulepszyć istniejące wskaźniki, aby uczynić rankingi jeszcze bardziej wiarygodniejszymi i adekwatnie określającymi rzeczywistość? Próbę odpowiedzi na te pytania stanowi poniższy artykuł. Zawarto w nim rys historyczny dotychczasowych propozycji, skupiając się na okresie rozwoju koncepcji od końca XX wieku, następnie opisując najbardziej rozbudowany współcześnie według autora artykułu projekt indeksu demokracji, jakim jest *Varieties of Democracy*, by w podsumowaniu wskazać możliwe kierunki rozwoju indeksów demokracji. Artykuł ten stawia tezę, że mimo swojego dość krótkiego czasu funkcjonowania to właśnie projekt Uniwersytetu w Goeteborgu najlepiej obecnie mierzy jakość demokracji na świecie, a jego wieloaspektowość i rozmach pomiaru może być bardzo przydatny do konstruowania narzędzi pomiaru jakości demokracji w różnych obszarach.

W rozważaniach skupiono się na metodzie instytucjonalnej, idącej w kierunku neoinstytucjonalizmu. Jeśli faktycznie głównym aspektem neoinstytucjonalizmu jest przekonanie o kluczowej roli instytucji w kształtowaniu życia gospodarczego i politycznego życia społecznego [Sadowski 2014: 90], to metodyka badająca wie-

loaspektowo analizowane zjawisko, przez pomiar różnorodnych zmiennych może być dobrym, praktycznym działaniem zgodnym z tym nurtem. Pomiar odpowiednich zmiennych może zaważyć o ocenie tego, jak dalece dany system będzie zdolny do zaspokojenia aspiracji swoich obywateli. Indeksy demokracji odnoszą się w dużej części do pomiaru działania instytucji, chociaż obecnie w coraz większym stopniu starają się uchwycić wpływ zjawisk społecznych na jakość demokracji. Neoinstytucjonalizm zakłada interdyscyplinarność rozważań i zakłada badania instytucji nie tylko pod kątem politologicznym, ale też socjologicznym czy ekonomicznym. Zadaje pytanie, czy spełniają one swoje funkcje i czy tego typu podejście jest istotne dla badania instytucji [Sadowski 2014: 93].

Zgodnie z podejściem metody neoinstytucjonalnej można analizować stan społeczeństwa jako całości. Polscy naukowcy pokazują przykłady takich analiz rodzimych autorów w kwestii funkcjonowania administracji, proces stanowienia prawa, czy też przemiany opieki społecznej [Pawlak, Sadowski 2017: 45–47]. Można więc założyć, że to podejście może być dobrą wskazówką do badania instytucji demokratycznych, a odpowiednio skonstruowane indeksy mogą być w tej kwestii bardzo przydatne.

RYS HISTORYCZNY ROZWOJU PROJEKTÓW INDEKSÓW DEMOKRACJI

Za pierwszy nurt w kwestii podejścia do tworzenia mierników demokratycznych można uznać podejście Josepha Schumpetera, które zakładało minimalistyczne podejście, oparte jedynie na czynnikach proceduralnych [Szewczak 2011: 122]. Liczni naukowcy pracujący w krajach anglosaskich, tacy jak Downs, Lipset, Linz, Diamond czy Przeworski, nawiązywali bezpośrednio do takiego rozumienia demokracji [Dorenspleet 2019: 46]. Dahl [1971] uważał, że demokrację należałoby rozumieć jako konkurencję partii politycznych przez wybory o zdobycie władzy w danym państwie. Huntington [1995] utożsamiał demokrację z faktem odbywania się w danym państwie równych, uczciwych i cyklicznych wyborów, w których wyłaniany są najważniejsi decydenci życia zbiorowego.

Próba uszczegółowienia podejścia proceduralnego była propozycja mierzenia poliarchii zaproponowana przez Michaela Coppedge'a i Wolfganga Reinicke'a. Posłużyli się oni czynnikami świadczącymi o istnieniu demokracji stworzonymi przez Roberta Dahla, do których należą:

- 1) wolność do tworzenia i zrzeszania się w organizacje;
- 2) wolność wyrażania poglądów;
- 3) prawo do głosowania;
- 4) prawo do możliwości zgłoszenia się do wyborów;
- 5) prawo dla liderów politycznych do możliwości ubiegania się o poparcie;
- 6) alternatywne kanały informacyjne;
- 7) wolne i sprawiedliwe wybory;
- 8) instytucje czuwające nad wyborami pod kontrolą wyborców [Dahl 1971: 3].

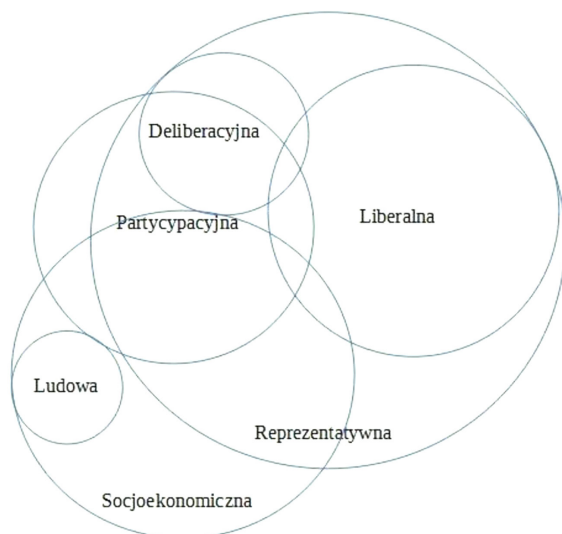
Pomiar powyższych, abstrakcyjnych dosyć, zasad wymagał istnienia konkretnych wskaźników, które oceniają poziom spełnienia każdej z nich. Spełnienie trzeciej z kolei zasady było oceniane za pomocą trzech wskaźników:

- 1) wybory bez regularnych lub zasadniczych fałszerstw lub wymuszeń;
- 2) wybory z pewnymi fałszerstwami lub wymuszeniami;
- 3) brak rzeczywistych wyborów: wybory bez możliwości wyboru spośród wielu list wyborczych lub zupełny brak wyborów [Coppedge, Reincke 1990: 53].

Modele mogą ewoluować wraz z upływem czasu. Robert Dahl w późniejszym okresie swojej działalności naukowej ostatecznie ograniczył wskaźniki pełnej poliarchii do czterech: 1) swoboda zrzeszania się; 2) pluralizm polityczny; 3) wolne wybory; 4) alternatywność źródeł informacji. Również model ten przedstawiony na początku lat 90. XX wieku był krokiem w dobrą stronę, choć od początku zwracano uwagę na jego możliwość ulepszenia. Za przykład takiego ulepszenia możemy uznać ocenę realizacji każdego ze wskaźnika na skali od 1 do 10. Inną kwestią był dostęp do odpowiednich informacji dla każdego z analizowanych krajów, która pozwalałaby podjąć racjonalną ocenę przez eksperta oceniającego. Kolejne lata pozwalały jednak zarówno na rozwój teoretyczny koncepcji teoretycznych mierników demokratycznych w stronę innego rodzaju rozumienia demokracji (poza demokracją wyborczą), rozwój metod i zasad pomiarowych oraz dostępność do różnego rodzaju źródeł informacji, za pomocą których można było zobiektywizować swój osąd na wydarzenia w różnych krajach.

Do modeli proponowanych na przestrzeni lat można zaliczyć chronologicznie od lat 50. XX wieku model Lipseta, w którym sklasyfikowano 48 krajów w dwóch grupach: krajów europejskich i anglojęzycznych i krajów hiszpańskojęzycznych z Ameryki Południowej i Środkowej, model Phillipa Cutrighta – *Index of Political Development*, następnie Roberta Jackmana oraz model Kennetha Bollena z przełomu lat 70. i 80. XX wieku, który był oparty na dwóch aspektach: wolności politycznej oraz suwerenności ludu. W końcu u progu lat 90. popularne stały się indeksy mierzące poziom demokratyzacji w obliczu zachodzących przemian po upadku bloku wschodniego. Przykładem takiego indeksu był *Index of Democratization*, stworzony przez Tatu Vanhanena. Jego główną ambicją było przedstawienie teoretycznych wyjaśnień dla demokratyzacji i testowanie tych wyjaśnień przez badania empiryczne [Hoegstroem 2012: 230]. Często jednak koncepcje te były szerzej nieznanymi i dopiero upowszechnienie internetu od początku XXI wieku pozwoliło na szybki i bezpieczny obieg koncepcji i danych naukowych na temat krajów z całego świata.

Krokiem naprzód okazała się w tej kwestii kolejna publikacja Michaela Coppedge'a. Autor tej książki przedstawił założenia ważne dla rozwoju koncepcji mierników demokratycznych. Przede wszystkim dla określenia tego, czym jest demokracja, trzeba za każdym razem bazować na konkretnej koncepcji. Chociaż demokrację określano według setek ujęć, to można te definicje pogrupować na sześć głównych sposobów [Coppedge 2012: 12].

Rysunek 1. Koncepcje demokracji według Michaela Coppedge'a [za: Coppedge 2012].

Autor koncepcji uznał, że dobrym podejściem do mierzenia demokracji jest odejście od jej mierzenia jako całości i przejście do odpowiedniejszego mierzenia jej aspektów. Ich wzajemne usytuowanie zostało pokazane na rysunku 1. Coppedge w swoim badaniu posłużył się ciekawą i praktyczną metodą, np.: „Jeśli zamierzasz zmierzyć poparcie dla demokracji w badaniach, nigdy nie używaj słowa demokracja w pytaniach kwestionariusza” [Coppedge 2012: 246]. Badanie poszczególnych aspektów według niego powinno polegać na zadawaniu jednoznacznych i konkretnych pytań, np.: „Czy wydatki partii politycznych są kontrolowane przez rządową instytucję zajmującą się kontrolą działania partii”. Odpowiedź na tego rodzaju pytanie wymaga przyjęcia kilku skal, tj.: odpowiedź maksymalnie przeczącą, maksymalnie twierdzącą, a pośrodku powinno pojawić się kilka stanów pośrednich. Tworząc pytanie, należy pamiętać o tym, czy stworzenie skali odpowiedzi jest możliwe i dobrze oddaje ducha odpowiedzi na to pytanie.

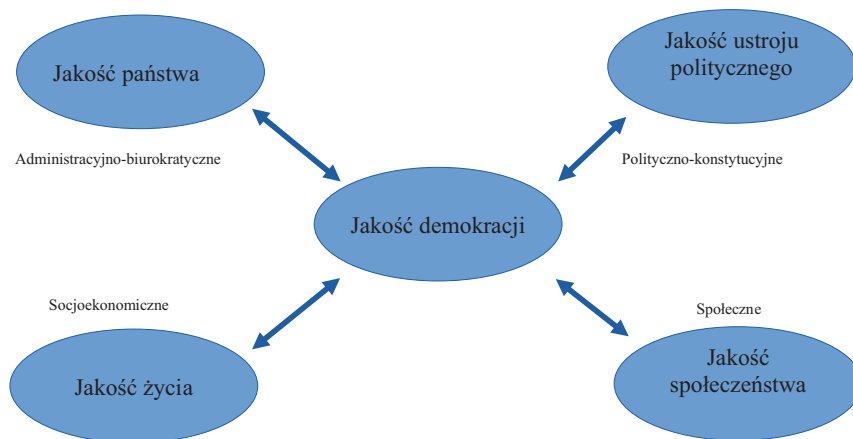
Inną ważną kwestią jest wartościowanie różnych wskaźników jako mniej ważnych lub ważniejszych dla ogólnego wyniku w kwestii demokratyczności. Specjalne zasady określił w tym zakresie Bollen, którego formuła powodowała, że kraje, w których wykluczano prawnie z głosowania więcej niż jedną czwartą ogółu dorosłej populacji kraju, były zdecydowanie niżej klasyfikowane w rankingu jego liberalnych demokracji niż inne kraje, gdzie nie następowała taka sytuacja. Wskaźnik ten był dosyć mocno uwypuklony pod względem ważności od innych, jak np.: konkurencyjność różnych partii w wyborach, równy dostęp do mediów itd. [Bollen, Paxton 1998]. Dzięki takiemu podejściu kraje formalnie demokratyczne, ale faktycznie wykluczające z życia politycznego bardzo szerokie masy społeczeństwa, jak np. Afryka Południowa w okresie apartheidu do 1994 roku, zdecydowanie traciły w rankingu. Kwestia różnego wartościowania

wania poszczególnych wskaźników może mieć bardzo duże znaczenie dla ostatecznej kolejności państw w indeksie demokratycznym, a czynnikiem decydującym jest w tej kwestii optyka badacza konstruującego dane wskaźniki.

Poziom danego wskaźnika, np.: „»Pluralizm mediów« jest bardzo szeroki, a ich działanie jest chronione przez prawo”, można oceniać w skali procentowej, np. od 0 do 100%, a możliwość stopniowania ustawić co 10%. Takie przedstawienie konkretnych wskaźników na skali od zawsze budziło jednak kontrowersje w gronie naukowców z obszaru nauk politycznych. Naukowcy, jak Adam Przeworski czy też Giovanni Sartori, postrzegali demokrację zerojedynkowo, tzn. albo jakiś kraj jest demokracją, albo w pewnym momencie nią być przestaje. Demokracja według tych założeń nie może być stopniowalna [Coppedge 2012: 46]. Taka dychotomia wydaje się bardziej zrozumiała, kiedy przeczyta się bardzo ciekawe analizy np. terminu „demokracja ludowa” jako określenie obowiązujące wówczas dla państw bloku wschodniego. Pokazywał on, że z demokracją nie mają one praktycznie nic wspólnego [Sartori 1998: 568–590]. Można założyć, że bardzo konkretne działanie lub decyzja rządu jak użycie sił porządkowych przeciwko protestującym jest decydującym faktem, że dane państwo przestało być demokratyczne i stało się dyktaturą. Jednak inni naukowcy, jak np. Dahl czy też Bollen, nie stawiali sprawy tak kategorycznie. Koncepcja poliarchii, czyli państw, które dążą do osiągnięcia tego demokratycznego ideału, choć nigdy go całkowicie nie osiągną i znajdują się na różnych stanach jego rozwoju, pasuje lepiej do wielowarstwowej i pełnej odcieni szarości rzeczywistości społecznej. Ponadto proponuje pewne wyjaśnienia dla przyczyn, dlaczego pewne kraje stają się bardziej demokratyczne na przestrzeni czasu lub też dlaczego inne kraje zmierzają do dyktatury. Można założyć, że zawsze jest to jakiś dłuższy i wielowątkowy proces.

Próby lepszej konceptualizacji mierzenia demokracji dokonywane przez Michaela Coppedge’a nie były jedynymi w tym okresie. Również inni naukowcy zdawali sobie sprawę, że ich stan wiedzy w tym temacie na początku XXI wieku jest niezadowolający, i ten aspekt nauki politologii wymaga dalszych usprawnień. Już od początku XXI wieku uważano, że dotychczasowe podejścia do mierzenia demokracji nie były oparte na żadnej głębszej analizie teoretycznej lub też rozróżniały demokracje umownie, nazywając je lepszymi lub gorszymi bez dokładnego określenia, jaki jest proces dojścia do określonych ocen, i proponowano nowe podejścia [Andreev 2005: 5]. Zwracano w nich uwagę, że np. sama definicja demokracji jest ważna i powinna zawierać dwie części, tzn. część proceduralną i procesualną. Procedury powinny być ze sobą spójne, a jednocześnie powinny zawsze odnosić się do konkretnej teorii. Jeszcze innym ważnym sposobem rozróżnienia jest aspekt jakości wewnętrznych i zewnętrznych. Jakości wewnętrzne (*intrinsic qualities*) to te, które wynikają z obserwacji wewnętrznych procedur danego państwa, np. procedury konstytucyjne, poziom korupcji czy frekwencja wyborcza. Jakości zewnętrzne (*extrinsic qualities*) polegają na uwzględnieniu pozycji międzynarodowej danego państwa [Andreev 2005]. Do oceny pozycji międzynarodowej danego państwa można uwzględnić np. to, czy jest ono członkiem wielostronnych sojuszy obronnych, organizacji międzynarodowych.

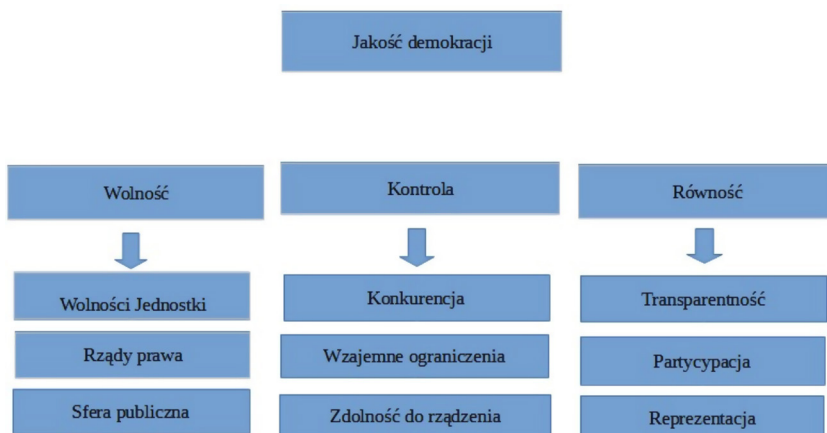
Na podstawie własnych analiz Andreev zaproponował autorski wskaźnik mierzenia jakości demokracji *Index of Democratization* z 21 miernikami opartymi w dużej części na koncepcji poliarchii. Ponadto stworzył szerszą koncepcję *Quality of Democracy*, która była wynikiem również innych części składowych. Pokazano je na rysunku 2.

Rysunek 2. Koncepcja jakości demokracji Svetoslava Andreeva i jej części składowe [za: Andreev 2005: 13].

Koncepcja ta została uzupełniona o mierniki do pomiaru jakości życia (np. poziom bezrobocia, przestępczości czy też budownictwa społecznego), społeczeństwa (np. udział liczby studentów do ogólnej liczby mieszkańców) czy państwa (np. nienaruszalność granic i terytorium państwa oraz dobre stosunki z sąsiadami, ustrój unitarny lub federalny) [Andreev 2005: 13]. Analizując pełną listę tych wskaźników, można jednak postawić zarzut, że części składowe mające mierzyć demokrację uwzględniają również aspekty, które bardzo ciężko powiązać z demokracją, jak np. przytoczone wcześniej aspekty związane ściśle z ekonomią.

Od 2010 roku rozwijała się koncepcja jednego z czołowych ośrodków naukowych zajmujących się demokracją – Zentrum für Demokratie Aarau ze Szwajcarii, której przedstawiciele zaprezentowali swój własny projekt *The Democracy Barometer*. Uważali oni, że demokracje mierzyło się dotąd zbyt prosto, a przyczyn tego szukali w kontekście historycznym. Kiedyś robiono to, aby określić, czy kraj jest demokracją czy nie, teraz kiedy wszystkie praktycznie kraje są demokracjami, trzeba przyjąć zasadę, na jakiej określa się jakość demokracji. Dotychczasowe indeksy nie były jednak dostatecznie drobiazgowo, aby wychwycić subtelne różnice pomiędzy demokracjami [Buhlmann i in. 2011: 2]. *The Democracy Barometer* uwzględnił w swoich wskaźnikach koncepcje związane z demokracją partycypacyjną oraz deliberatywną. Nie uwzględniono jednak kwestii związanych z różnicami majątkowymi w ocenie demokracji. Koncepcję tę przedstawiono na rysunku 3.

Rysunek 3. Koncepcja jakości demokracji *The Democracy Barometer* i jej części składowe.

Sama jakość demokracji według tej koncepcji składa się z trzech głównych filarów, czyli wolności, kontroli i równości. Te z kolei można rozwinąć na części składowe, a te na bardziej szczegółowe wskaźniki. Na wolności jednostki składają się prawa do nietykalności osobistej oraz wolność do decydowania o swoim życiu, co można rozumieć jako wolność sumienia i wyznania czy wolność do przemieszczania się. Na sferę publiczną składają się wolność do zrzeszania się oraz wolność do głoszenia poglądów. W podobny sposób rozbite są wszystkie części składowe, co daje razem około 100 różnych wskaźników.

Twórcy *The Democracy Barometer* nie zdecydowali się natomiast na uwzględnienie mierników, które uwzględniają opinie i oceny eksperckie. Tworząc swój indeks demokracji kierowali się zasadą, aby unikać subiektywnych sądów, które są zawsze dyskusyjne i mało transparentne. Aby zmniejszyć ryzyko błędu, stosowali badanie krzyżowe, czyli uwzględnianie mierników uzyskanych na podstawie różnych zbiorów danych. Zastosowali skalę suwakową od 0 do 100 dla wskazania wielkości osiągnięcia konkretnego wskaźnika oraz oceniali nie tylko zapisy prawne, ale również stopień ich realizacji i wykonalności [Buhlmann i in. 2014: 9].

The Democracy Barometer nie przetrwał próby czasu. Ze strony internetowej projektu można wywnioskować, że został zarzucony lub ograniczony tylko do niewielkiej liczby krajów. Ostatnia, siódma wersja tego indeksu dotyczy tylko 53 krajów, a wcześniejsze obejmowały maksymalnie do 70 krajów, co znaczy, że nigdy nie udało się rozszerzyć pomiaru na wszystkie kraje świata. Na podstawie danych zgromadzonych do roku 2020 udało się stworzyć indeks maksymalnie do roku 2017 i żadne najbardziej aktualne dane i coroczne rankingi nie są uaktualniane. Na stronie jest również wzmianka, że przez początkowy okres projekt był współfinansowany przez Szwajcarskie Krajowe Centrum Kompetencji w Nauce, a potem od 2018 roku projekt był finansowany tylko ze środków własnych. Sugeruje to, że

stabilność finansowania ze źródeł zewnętrznych, np. rządowych, może okazać się kluczowa dla rozwoju projektów indeksów demokracji. Każdy tego typu projekt, który działa nieprzerwanie i regularnie publikuje raporty o stanie demokracji i inne naukowe publikacje, będzie miał przewagę nad innymi, choćby te inne były lepiej zaprojektowane teoretycznie i praktycznie. Zresztą w pewnym sensie uwypuklają ten czynnik autorzy, wskazując, że dane indeksu będą aktualizowane co roku, niezależnie od przyszłego finansowania [Buhlmann i in. 2014: 12].

Istnieją oczywiście projekty mierzenia demokracji, które działają nieprzerwanie już od wielu lat, zyskując dzięki temu wysoką rozpoznawalność w środowisku naukowym. Należy do nich z pewnością Freedom House, którego korzenie sięgają 1950 roku, a od 1972 roku rozpoczął systematyczny pomiar i zbieranie danych, dzięki czemu projekt ten jako pierwszy na świecie zyskał globalny zasięg. Inicjatywa ta od początku była bliska idei mierzenia demokracji w ramach koncepcji minimum. Skupia się ona na monitorowaniu demokracji jako demokracji wyborczej i z całą pewnością można stwierdzić, że demokracja mierzona właśnie przez to wąskie rozumienie tego pojęcia, czyli na podstawie aspektu konkurencji wyborczej, jest dobrym wyznacznikiem. Zwracali na to kryterium uwagę naukowcy [Coppedge 2005] oraz przedstawiciele innych projektów indeksów demokracji [*Democracy Index 2020*: 55]. Przedstawiciele drugiego, najbardziej obecnie znanego na świecie projektu mierzenia demokracji na poziomie globalnym, czyli *The Democracy Index* prowadzonego przez Economist Intelligence Unit od 2006 roku postulowali, że wolność jest ważnym aspektem, lecz nie wystarczającym. Podczas gdy Freedom House skupia się na kwestii przebiegu procesu wyborczego i kwestii wolności politycznych i obywatelskich [*Freedom in the World Methodology 2021*], to *The Democracy Index* wykorzystuje wcześniej wspomniane kwestie oraz aspekty związane z partycypacją i sposobami funkcjonowania rządu. Kategorie analizowane przez nich to: proces wyborczy i pluralizm, wolności obywatelskie, funkcjonowanie rządu, partycypacja polityczna i kultura polityczna. *The Democracy Index* tworzy wynik dla poszczególnych państw na podstawie 60 różnych wskaźników, w których ocena jest możliwa w skali od 0 do 10, podczas gdy Freedom House ogranicza się do oceny na trzech poziomach: Free, Partly Free, Not Free, na który jednak od 2020 roku składają się wyniki częściowe liczone w przedziale od 1 do 7. Indeksy te sukcesywnie kontynuują swoją działalność, a każdy nowy projekt mierzenia jakości demokracji powinien uwzględniać również wieloletni dorobek tych projektów lub się do nich krytycznie odnosić. Ze względu na rozpoznawalność projektów Freedom House i Economist Intelligence Unit na podstawie danych z tych projektów tworzone są liczne analizy zagranicznych i polskich autorów. Na podstawie częściowych i całościowych wyników indeksów oraz analiz porównawczych można analizować stan demokracji w różnych krajach oraz częściach świata pomiędzy sobą. W jednej z analiz porównawczych na ten temat w języku polskim wskazano m.in. że nie ma ścisłych różnic pomiędzy państwami Europy Południowej i Europy Środkowo-Wschodniej w zakresie jakości demokracji oraz że wartości wskaźni-

ków jakości demokracji w państwach Europy Środkowo-Wschodniej z biegiem lat spadają, podczas gdy w państwach Europy Południowej i Północnej są stabilne lub stopniowo ulegają polepszeniu [Malužinas 2021: 84–85].

PROJEKT *VARIETIES OF DEMOCRACY* I JEGO WKŁAD DO ROZWOJU POMIARU
JAKOŚCI DEMOKRACJI NA ŚWIECIE

Projekt *Varieties of Democracy* nie powstałby w swojej obecnej postaci bez odniesienia się do dotychczasowych doświadczeń w tej materii innych naukowców. Uniknął marginalizacji i zdobył uznanie z pewnością również dzięki wręcz imponująco długiej liczbie sponsorów zarówno państwowych, jak i prywatnych. W roku 2017 opublikował swój pierwszy raport o stanie demokracji na świecie [Luhrmann i in. 2017] i od tego czasu publikuje go co roku na skalę światową. Od marca 2015 roku prowadzi działalność badawczą, publikując raporty badawcze, których ukazało się już 123 numery, oraz specjalne studia nakierowane na poszczególne kraje na świecie. Wciąż rozszerza swoją działalność, tworząc również specjalne publikacje dotyczące szczególnych zjawisk, jak np. możliwy wpływ pandemii na demokrację na świecie w roku 2020, czy też rozwija swoją ofertę o nowe narzędzia internetowe służące do obrazowania zmian na świecie za pomocą grafów i wykresów. Podstawą dla tych wszystkich materiałów jest jednak zbiór danych. Najważniejszy z nich *V-Dem Dataset* jest od 2010 roku aktualizowany corocznie. Od marca 2022 roku jest dostępna jego zaktualizowana 12. wersja. Są one do pobrania całkowicie za darmo na wolnej licencji.

Schemat koncepcyjny projektu składa się z pięciu poziomów, które zawierają w sobie pięć cząstkowych indeksów demokracji, przez 87 subkomponentów, aż do 473 mierników. W swoim pomiarze projekt *V-Dem* skupia się na jakości demokracji, nie wchodząc w dociekania na temat jakości rządzenia (*governance*). W procesie agregacji wskaźników pewne z nich wyróżniają się jako ważniejsze dla ogólnej oceny niż pozostałe [Methodology V-dem, 2021: 8]. Dostępne są również wszelkie podręczniki metodologiczne wyjaśniające zasady kodowania danych, agregacji danych oraz zasady funkcjonowania samego projektu, jak np. zależności pomiędzy członkami zespołu badawczego i sposób wyboru ekspertów krajowych [Codebook V-dem, 2021].

O szczególnym znaczeniu tego projektu świadczą jednak jeszcze inne dodatkowe zasady. Przyjęto ostatecznie siedem głównych aspektów demokracji, które są następnie poddawane analizie. Do analizowanych aspektów demokracji należą: demokracja wyborcza, liberalna, większościowa, konsensualna, partycypacyjna, deliberatywna oraz egalitarna. Pytanie, na jakie każda z tych koncepcji odpowiada, jej główne cechy i atrybuty, przedstawiono w tabeli 1:

Tabela 1. Zasady demokracji według *Varieties of Democracy*

Koncepcja	Podstawowe pytanie	Główne zasady	Atrybuty
Wyborcza	Czy kluczowe stanowiska rządowe są wybieralne przez wolne i uczciwe i konkurencyjne wybory wśród ogółu obywateli bez istotnych wykluczeń dużych grup elektoratu	Możliwość kontestacji istniejących rządów i rywalizacji z nimi	Brak nieuzasadnionych wykluczeń w posiadaniu praw wyborczych, uczciwe wybory, wybieralne kluczowe urzędy, wolność do zrzeszania się, wolność do wyrażania opinii i do różnorodnych źródeł informacji
Liberalna	Czy władza rządu jest ograniczana i czy są zapewnione prawa człowieka?	Wolność osobista i prawa człowieka, system hamulców i równowagi, konstytucjonalizm	Wolności obywatelskie, niezależność sądownictwa, niezależność władzy ustawodawczej
Większościowa	Czy większość sprawuje władzę przez jedną partię i czy dominuje władzę polityczną	Zasada większości, koncentracja władzy, skuteczne podejmowanie decyzji i sprawczość, odpowiedzialny rząd partyjny	Koncentracja i centralizacja władzy w instytucjach rządowych, podejmowanie decyzji na zasadzie zwykłej większości
Konsensualna	Czy liczne, niezależne i różnorodne grupy i instytucje uczestniczą w podejmowaniu decyzji	Możliwość głosu i reprezentacji dla grup mniejszościowych, rozproszenie władzy, współuczestniczenie w rządzie	Instytucje z rozproszonymi kompetencjami ze zdecentralizowanym systemem władzy, super większość potrzebna do podejmowania decyzji
Partycypacyjna	Czy obywatele współuczestniczą w procesie podejmowania decyzji	Bezpośrednia i aktywna partycypacja w procesie podejmowania decyzji przez obywateli	Wysoka frekwencja wyborcza, mechanizmy demokracji bezpośredniej, aktywizm obywatelski, demokracja lokalna
Deliberatywna	Czy decyzje polityczne są wynikiem publicznej deliberacji opartej na racjonalnej i ukierunkowanej na dobro wspólne debacie?	Racjonalna debata i argumenty, konsultacje	Debata publiczna, respektująca wszystkie strony i otwarta na nowe, racjonalne uzasadnianie w ukierunkowaniu na wspólne dobro, instytucje konsultacyjne
Egalitarna	Czy wszyscy obywatele mają faktycznie równą możliwość korzystania z praw publicznych	Równe możliwości uczestnictwa politycznego	Równa ochrona praw i wolności, równa dystrybucja zasobów niezbędnych do uczestnictwa we władzy

Źródło: [Coppedge i in. 2020: 29].

Na podstawie koncepcji wymienionych w tabeli 1 stworzono różnorodne wskaźniki do oceny przez ekspertów. Nie dla wszystkich zasad udało się jednak ustalić takie wskaźniki. Przykładem tego jest np. większościowa i konsensualna zasada demokracji, których poziom jest ustalany za pomocą analizy najważniejszych dokumentów państwowych, jak konstytucja, ustawy czy regulaminy parlamentów przez ekspertów z krajów zewnętrznych [Coppedge i in. 2020: 40]. Kwestie sądownictwa zaliczane do aspektu liberalnego demokracji są analizowane przez ekspertów zajmujących się tą wąską i dostępną do wglądu dla niewielu osób tematyką. Jednak głównym źródłem informacji dla bazy danych o stanie demokracji w różnych krajach są eksperci krajowi (ang. *Country Experts*). W roku 2020 było ich w projekcie

V-dem około 3200, a aż 64% z nich było mieszkańcami krajów, które oceniali. To dzięki głównie ich pracy udało się stworzyć największy na świecie bank informacji o demokracji dla 195 krajów na świecie z ponad 27 mln jednostkami danych. Poza głównym zestawem danych publikowanym corocznie na stronach projektu stworzono np. kompleksową infrastrukturę badawczą z uwzględnieniem specjalnych interfejsów dla pozyskiwania danych. Utworzono również narzędzia pomocnicze, jak psychometryczny model oceny odpowiedzi polegający na dwóch głównych aspektach: dający możliwość określenia precyzji pojęć respondenta i szacujący jego autonomię w tworzeniu różnych standardów konceptualizacji [Pemstein, Tzelgov, Wang 2015].

Wielka ilość danych wymaga podjęcia środków zapobiegawczych mających na celu zapewnienie wysokiej ich jakości. Przyjęto zasadę, że jeden wskaźnik jest oceniany przez minimum 5 zewnętrznych ekspertów krajowych. Taka zasada pozwala uniknąć subiektywizmu, który może mieć istotną rolę, jeśli jakieś zjawisko jest oceniane jedynie przez jedną osobę. Słowa *somewhat* i *mostly* mogą być dla osób nieposługujących się językiem angielskim jako ojczyzonym zarówno niemal tożsame, jak i bardzo odległe znaczeniowo. Ponadto podczas oceniania pewnych spraw sami eksperci mogą polegać w większej mierze na jednego rodzaju mediach [Pemstein, Marquardt, Tzelgov, Wang, Krusell, Mir 2017]. Jednym ze sposobów oceny obiektywizmu oceny danego eksperta jest *vignette-coding*. Są to pytania o hipotetyczne przypadki wydarzeń w fikcyjnych państwach, które zadawane są tym samym osobom podczas kodowania w ciągu jednego cyklu kodowania i potem powtarzane w kodowaniu w następnych latach. Pozwala to na porównania w kwestii rozumienia tych samych pojęć pomiędzy kodującymi z różnych krajów, jak i na porównania w poszukiwaniu potencjalnych zmian w rozumieniu tego samego pojęcia na przestrzeni lat w percepcji ekspertów z tego samego kraju.

Twórcy *Varieties of Democracy* odnoszą się do potencjalnych różnic i podobieństw swojego projektu do innych projektów. Wskazują na mnogość źródeł danych potrzebnych do badań porównawczych demokracji. Należą do nich już istniejące indeksy demokracji, dane empiryczne pochodzące ze źródeł krajowych lub międzynarodowych, badania opinii publicznej, eksperci organizacji oceniający poziom demokracji „zza biurka” w swoim kraju oraz eksperci krajowi oceniający demokrację w danym kraju, mieszkający i pracujący w nim już wiele lat. Porównując istniejące projekty, wskazują oni, że jedynie trzy z nich prowadzą regularne kontrole jakości pozyskanych danych [Coppedge i in. 2017: 6]. Zwracają uwagę, że powinny pochodzić od ekspertów, którzy zbierają dane według określonej metodologii jednokowej dla wszystkich. Taki sposób zbierania danych musi jednak spełniać pewne standardy, np. nie być zbierany tylko przez jedną osobę. Działo się to w przypadku *Freedom House* przez wiele lat [Coppedge i in. 2017: 10]. Zwracają uwagę na zasadę uwzględniania dotychczasowych prac innych grup badawczych, jeśli tylko spełniają określone kryteria, a nie zastępowania ich dorobku swoim.

Również niezależni eksperci zwracają uwagę na to, że projekt ten ma cechy pozytywnie odróżniające go od swoich poprzedników. Sharon Crasnow podkreślił cztery atuty, które posiada projekt *Varieties of Democracy*:

- 1) bezpośrednio dotyka problemów, które dotyczą istoty mierzenia abstrakcyjnych pojęć, takich jak demokracja;
- 2) informacje o tym, jak są skonstruowane mierniki *Varieties of Democracy*, są w całości publicznie dostępne; daje to o wiele większą transparentność niż inne tego typu projekty;
- 3) jest to najbardziej wszechstronny i wyczerpujący temat mierzenia demokracji projekt na świecie;
- 4) badacze pracujący w nad swoimi badaniami mogą korzystać z zestawów danych takich samych jak badacze związani z *Varieties of Democracy* [Crasnow 2020: 3].

Crasnow zwrócił jednak uwagę, że demokracja nie jest całkowicie wolna od wartościowania [Crasnow 2020: 14]. Aby móc zachować obiektywizm, trzeba wyznaczyć pewne zasady, jak np. traktowanie każdego z badanych podmiotów na równych zasadach, np. przez przyjęcie do badania takiego samego systemu wskaźników i pytań. Założenie, że demokracja w różnych krajach jest pojęciem względnym i subiektywnym, sprawia, że staje się czymś nieporównywalnym i niemożliwym do badania. Specyfika chińskiego konfucjanizmu nie może być uznana za główną wartość do oceny i musi być konfrontowana z pewnymi obiektywnymi miernikami. Podobnie będzie w przypadku innych koncepcji powołujących się na specyficzne wartości swojej demokracji. W podsumowaniu swoich rozważań podkreślił również fakt, że kwestia większego uwzględnienia wartości w pomiarach demokracji jest jednak wciąż otwarta. Jest to czasami kwestia przyjęcia określonej postawy i zawsze może być poddane dyskusji. Dobrym przykładem jest tutaj zasada „przymusu wyborczego”, co do której można z jednej strony przyjąć, że zwiększa legitymację systemu politycznego przez wyższy poziom uczestnictwa w wyborach, z drugiej strony natomiast stwierdzić, że jest on złamaniem wolności do udziału (lub braku udziału) w wyborach i nie sprzyja budowaniu dobrej kultury demokratycznej. Istniejący indeks demokratyczny *Economist Intelligence Unit* traktuje tę zasadę z negatywnym efektem dla ogólnej oceny danego kraju [Coppedge i in. 2017: 7–8].

Twórcy indeksu *Varieties of Democracy*, chcąc podkreślić zakres swojej pracy i porównać ją z innymi tego typu projektami, stworzyli tabelaryczne porównanie różnych indeksów. Pochodzi ono z 2017 roku i od tego czasu dane się zmieniały. Jednak daje ona dobry ogólny podgląd na podejście metodologiczne różnych indeksów.

Tabela 2. Porównanie indeksów demokracji

Nazwa indeksu	Źródła danych				Eksperci krajowi (N)	Wskaźniki			Indeksy cząstkowe			Pokrycie w latach		Wpływ	
	Zewnętrzne indeksy	Dane faktograficzne	Sondaż	Kodowy zbiórka		Liczba	Wszystkie dane dostępne	Analiza wiarygodności	Skala	Zakres	Niepewność	Państwa	Lata	Regularne aktualizacje	Google
Bernhard i in. Bernhard, Nordstrom, and Reenock Index				Tak	1	Tak		Zerojedynekowa	0/1		124	1913–2010		1,850	134
Bertelsmann Transformation Index					18	Tak		Interwałowa	0–10		129	2003–	Tak	23500	227
Boix-Miller-Rosato Dichotomous Coding of Democracy				Tak	1	Tak		Zerojedynekowa	0/1		208	1800–2007		91	114
Coppedge i in. inkluzywność	tak				6	Tak		Interwałowa	Wskaźnik uśredniony	Tak	197	1950–2000		2,160	161
Coppedge i in. konkurencyjność	tak				6	Tak		Interwałowa	Wskaźnik uśredniony	Tak	197	1950–2000		1460	161
Economist Intelligence Unit Indeks		tak			60			Interwałowa	0–10		167	2006–	Tak	5,700	156
FH Civilliberties					15	Tak		Porządkowa	1–7		202	1972–	Tak	200000	1560
FH Countries@crossroads					17	Tak		Porządkowa	0–7		70	2004–2012	Tak	16400	28

Nazwa indeksu	Źródła danych				Wskaźniki			Indeksy cząstkowe			Pokrycie w latach			Wpływ		
	Zewnętrzne indeksy	Dane faktograficzne	Sondáže	Koderyzacja biurka	Excerpti krajowi (N)	Liczba	Wszystkie dane dostępne	Analiza wiarygodności	Skala	Zakres	Niepewność	Państwa	Lata	Regularne aktualizacje	Google	Google Scholar
FH Nations in transit					n(1)	7	Tak		Porządkowa	1-7		29	1995-	Tak	52200	553
FH Politicalrights					n(1)	10	Tak		Porządkowa	1-7		202	1972-	Tak	167000	1560
Merkel i in. the Democracy Barometer	Tak	Tak	Tak			105	Tak		Interwalowa	0-100		70	1990-	Tak	5730	173
Pemstein i in. Unified Democracy Score	Tak					11	Tak	Tak	Interwalowa	Wskaźnik uśredniony	Tak	198	1946-2012		851	262
Polity iv polity2				Tak		6	Tak		Porządkowa	-10 do 10		182	1800-	Tak	78900	4856
Przeworski i in. Democracy and Dictatorship		Tak		Tak		1	Tak		Zerojedynkowa	0/1		199	1946-2008		5810	1317
Skaaning i in. lexical		Tak		Tak		6	Tak	Tak	Porządkowa	0-6		224	1800-	Tak	332	11
Vanhnen indeksy party-cypacji		Tak		Tak		1	Tak		Interwalowa	0-100		203	1810-	Tak	2090	580
Vanhnen indeksy rywalizacji		Tak		Tak		1	Tak		Interwalowa	0-100		203	1810-	Tak	3100	580
Varieties of democracy	tak	Tak		Tak	n (5)	Ponad 400	Tak	Tak	Wiele metod	Wiele metod	Tak	173	1900-	Tak	2200	9

Źródło: [Coppedge i in. 2017: 6].

MOŻLIWE KIERUNKI ULEPSZANIA INDEKSÓW DEMOKRACJI

Istniejące projekty mogą i powinny być wciąż uzupełniane o nowe wskaźniki i lepiej dobrane pytania. Do jednej w nich należy kwestia otoczenia międzynarodowego i działań państw trzecich, która może mieć bezpośrednie przełożenie na demokrację w badanym kraju. Eksperci zdają sobie sprawę z potencjału tego czynnika, zwrócili jednak uwagę głównie na problemy we wskazywaniu zależności elementu od czynników z zewnątrz, jeśli na ten element oddziałują również jakieś czynniki wewnętrzne. W przypadku badań nad demokracją trzeba być ostrożnym, wnioskując, że dane państwo staje się bardziej autorytarne z powodu wpływu państwa zewnętrznego. Przyczyny rosnącego autorytaryzmu mogą mieć równie dobrze źródło w procesach społecznych wewnątrz danego państwa. Co więcej, czynniki wewnętrzne i zewnętrzne mogą się nawzajem napędzać, a zarówno oddzielenie, jak i zmierzenie obu rodzajów wpływu może stać się niewykonalne.

Jan Teorell [2010: 77–99] analizował bardzo wiele aspektów, które wpływają na demokrację, m.in. bilans handlowy pomiędzy krajami, poziom demokratyzacji w państwach ościennych, w regionie i na świecie, poziom demokracji w zrzeszających dane państwo organizacjach międzynarodowych, przepływy inwestycyjne i bezpośrednie inwestycje zagraniczne, sankcje ekonomiczne i interwencje militarne. W innym opracowaniu [Coppedge i in. 2021: 15–17] podzielił czynniki zewnętrznego wpływu na nagłe, do których zaliczył wojny, kryzysy gospodarcze czy pandemię oraz na stopniowe, do których zakwalifikował najbliższe sąsiedztwo, udział w sojuszach militarnych oraz ewentualna przeszłość kolonialna danego państwa.

Czynnikiem wartym uwzględnienia jest poziom migracji nielegalnych uchodźców do tego państwa lub bycie państwem będącym na szlaku migracyjnym nielegalnej migracji. Czynnikiem ten został zidentyfikowany jako istotny już w 2015 roku w czasie fali migracji do Europy migrantów głównie z krajów Bliskiego Wschodu, jak Syria czy Irak. To właśnie to wydarzenie transmitowane i śledzone przez media w różnych krajach europejskich miało być środkiem wzmacniającym poparcie dla partii prawicowych w Europie, m.in. w Polsce i na Węgrzech. Pytanie, jak mocno problem nielegalnej imigracji wpływa na nastroje w Europie, a konkretniej w państwach Unii Europejskiej, wróciło w 2021 roku, podczas tzw. „kryzysu na granicy” polsko-białoruskiej. Wydarzenia te zostały wywołane przez Białoruś, a dodatkowo mogły być inspirowane przez Rosję. Doprowadziły one do zalegalizowania przez polskie państwo tzw. push-backów, czyli wywożenie złapanych przez polskie służby mundurowe migrantów z powrotem na granicę państwa, z którego przybyło. Należy to uznać za przykład wzrostu bezprawnych, sprzecznych z prawami człowieka działań.

Innym aspektem wartym uzupełnienia jest uwzględnienie wpływu technologii ICT na demokrację. Współczesna elektronika daje ogromne możliwości w zakresie kontroli przemieszczania się obywateli. W takiej sytuacji kwestia powstania np.

narodowego operatora telefonii komórkowej staje się pierwszoplanowa pod kątem wolności obywatelskich, a takie rozwiązania istnieją już na świecie, podobne planuje się wdrożyć również w Polsce. Główną osią rozważań jest określenie tego, czy kwestie e-demokracji stanowią zupełnie nowe pole rozważań, czy też jej elementy powinny być uwzględnione w aspektach, np. demokracji liberalnej, partycypacyjnej czy egalitarnej. Dotychczasowe próby skłaniały się do uwzględnienia e-demokracji w dotychczas istniejących indeksach demokracji, jednocześnie zaznaczając, że brakuje wciąż większej ilości badań w zakresie wzajemnego wpływu na siebie mediów i systemów politycznych [Kneuer 2016: 669]. Zakłada się, że im większa wolność i swoboda działania mediów, tym działa to pozytywnie na jakość demokracji w danym państwie, a regulacje państwowe mogą stanowić przede wszystkim źródło represji i uciszania krytyki medialnej. Inną kwestią może być brak dopasowania do najważniejszych wyzwań ostatnich lat. *Freedom on the Net Index* prowadzony przez Freedom House od 2011 roku gromadzi dane w trzech głównych aspektach: przeszkody w dostępie do mediów, ograniczenie dostępu oraz zagrożenia dla praw użytkowników. Nie ma tam natomiast próby oceny tego, na ile dostępne wiadomości mogą wprowadzać w błąd, czy też nawet szerzyć zamierzoną dezinformację.

Koncepcja przedstawiona przez Marianne Kneuer definiuje e-demokrację i stawia w głównym świetle wykorzystanie technologii ICT przez aktorów sceny politycznej, jak rządy, partie, media, organizacje pozarządowe. W pierwszym wymiarze są to podstawowe aspekty, jak dostęp do mediów cyfrowych i wolność internetu, w drugim jest e-partycypacja, jak np. organizacje dbające np. o weryfikację informacji podawaną drogami elektronicznymi. W końcu jako trzeci wymiar występuje e-rząd i należy go rozpatrywać w kontekście informowania obywateli o działaniach rządu i możliwości dostępu do tych danych oraz w kontekście transakcji elektronicznych, czyli np. elektronicznych zamówień. W końcu autorka artykułu przedstawia to, w jaki sposób mierniki związane z e-demokracją korelują z demokracją tradycyjną [Kneuer 2016: 675]. Problemów związanych z ujęciem czynnika technologii ICT w pomiarze demokracji jest jednak również sporo, np. fakt wciąż niezwykle szybkiego rozwoju tej sfery działalności człowieka, za którą systematyczny i rzetelny pomiar może nie nadążać.

ZAKOŃCZENIE

Indeksy demokracji od swojego powstania w latach 50. XX wieku przeszły długą ewolucję i wpisały się na stałe w wachlarz metod służących analizie demokracji i instytucji demokratycznych. Sposób i zakres pomiaru demokracji na poziomie państw został znacznie udoskonalony od ich powstania i sukcesywnie uzupełniany o mierniki dla kolejnych istotnych obszarów. Zakres pomiaru nie ma jednak katalogu zamkniętego i może być wciąż rozwijany. Są wątpliwości co do tego, na ile możliwość porównywania ze sobą systemów państwowych jest zasadne, ze względu na

inne tradycje prawne, meandry polityki międzynarodowej, inne systemy wyborcze czy też inny poziom zamożności społeczeństw [Sadowski 2011: 93], jednak odpowiednio dobrane pytania dla poszczególnych wskaźników pozwalają na porównania.

Próba zdefiniowania i pomiar abstrakcyjnych pojęć, jak demokracja, zawsze nastęrcza trudności. Projekt *Varieties of Democracy* można uznać za projekt obecnie najbardziej zaawansowany w tym zakresie. Mierzy on demokrację z odpowiednią podbudową teoretyczną na podstawie siedmiu dominujących koncepcji demokracji. Zwraca uwagę na kwestie partycypacji, deliberacji czy egalitaryzmu społeczeństw pod kątem ekonomicznym w badaniach nad demokracją, co zwraca uwagę w porównaniu do bardziej „wąskich” podejść do demokracji prezentowanych przez Freedom House czy The Democracy Index. *V-dem* polega na danych zbieranych przez naukowców zatrudnionych przy opracowaniu danego indeksu, wykonujących te czynności „zza biurka”, ale też w jeszcze większym stopniu na danych dostarczanych przez osoby znające realia polityki w danym państwie. Daje to możliwość zniuansowania oceny zarówno przez wybór wielu opcji oceny danego aspektu w państwie (np. poziom przemocy w dniu wyborów), jak i oceny od 0 do 100 proc. tego, na ile oceniający jest pewny swojej oceny. Jednocześnie systematycznie dba o kontrolę jakości i rzetelności zbieranych w ten sposób danych za pomocą narzędzi psychometrycznych. Projekt *V-dem* jest wciąż młodym i często mniej znanym indeksem, który jednak od samego początku miał ambicje stać się najlepszym źródłem danych dla badań nad demokracją [Rankin 2016].

Zasady przyjęte w projekcie *V-dem* dają dużą jakość, która może być wykorzystywana w projektowaniu innych indeksów. Jednocześnie należy zauważyć, że indeksy muszą być udoskonalane, tak jak koncepcja mierzenia poliarchii zaproponowana przez Roberta Dahla była z czasem modyfikowana i ulepszana. Próby ulepszania indeksów, jak *Varieties of Democracy*, są jak najbardziej pożądane. Trzeba jednak mieć na uwadze, na ile pewne zjawiska można w ogóle zmierzyć, czy też jest możliwe pozyskanie danych. Rozwój metod pomoże jednak na lepsze rozeznanie się w demokracji poszczególnych państw i na ocenę, które z praktyk można uznać za najlepiej oddające władzę w ręce obywateli.

BIBLIOGRAFIA

- Andreev, S., Schuman, R. 2005. *Conceptual Definitions and Measurement Indicators of the Quality of Democracy: An Overview*, “EUI Working Papers”, vol. 5.
- Bollen, K., Paxton, P. 1998. *Detection and Determinants of Bias in Subjective Measures*, “American Sociological Review”, vol. 63 (3), s. 465–78. DOI: <https://doi.org/10.2307/2657559>.
- Bühlmann, M., Merkel, W., Müller, L., Weßels, B. 2012. *The democracy barometer: A new instrument to measure the quality of democracy and its potential for comparative research*, “European Political Science”, vol. 11 (4), s. 519–536. DOI: <https://doi.org/10.1057/eps.2011.46>.
- Coppedge, M. 2005. *Defining and Measuring Democracy*, IPSA/APSA Committee on Concepts and Methods Electronic Working Paper Series, vol. 55.

- Coppedge, M., Gerring, J., Glynn, A., Knutsen, C.H., Lindberg, S., Pemstein, D., Seim, B., Skaaning, S., Teorell, J. 2020. *Varieties of Democracy: Measuring Two Centuries of Political Change*, Cambridge: Cambridge University Press, 2020. DOI: <https://doi.org/10.1017/9781108347860>.
- Coppedge, M. 2012. *Research methods and democratization*. In *Democratization and Research Methods Cambridge*, Cambridge University Press. DOI: 10.1017/CBO9781139016179.001.
- Coppedge, M., Gerring, J., Lindberg, S. I., Skaaning, S.-E., Teorell, J. 2017. *V-Dem Comparisons and Contrasts with Other Measurement Projects*, "SSRN Electronic Journal", vol. 45, s. 1–46. DOI: <https://doi.org/10.2139/ssrn.2951014>.
- Coppedge, M., Reinicke, W. H. 1990. *Measuring Polyarchy*, "Studies In Comparative International Development", vol. 25(1), s. 51–72. DOI: <https://doi.org/10.1007/BF02716905>.
- Coppedge, M., Gerring, J., Knutsen C.H., i in. 2021. *V-Dem Methodology v11.1*, Varieties of Democracy (V-Dem) Project. <https://www.v-dem.net/static/website/img/refs/codebookv111.pdf> (dostęp: 05.01.2022). DOI: <https://doi.org/10.2139/ssrn.3802748>.
- Crasnow, S. 2020. *Coherence objectivity and measurement: the example of democracy*, "Synthese". DOI: <https://doi.org/10.1007/s11229-020-02779-w>.
- Dahl, R. 1971. *Polyarchy. Participation and Opposition*, New Haven, Yale University Press, p. 257.
- Democracy Index 2020 In sickness and in health?*, 2020, <https://pages.eiu.com/rs/753-RIQ-438/images/democracy-index-2020.pdf> (dostęp: 15.01.2022).
- Doorenspleet, R. 2019. *Rethinking the value of democracy: a comparative perspective*. In *Democratization*. DOI: <https://doi.org/10.1080/13510347.2019.1613378>.
- Freedom in the World 2021 Methodology*, 2021, <https://freedomhouse.org/reports/freedom-world/freedom-world-research-methodology> (dostęp: 15.01.2022).
- Högström, J. 2012. *Does the Choice of Democracy Measure Matter? Comparisons between the Two Leading Democracy Indices, Freedom House and Polity IV*, "Government and Opposition", vol. 48 (2), 201–221. DOI: <https://doi.org/10.1017/gov.2012.10>.
- International Covenant on Civil and Political Rights*, 1966, https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=IV-4&chapter=4&clang=_en (dostęp: 02.01.2022).
- Kneuer, M. 2016. *E-democracy: A new challenge for measuring democracy*, "International Political Science Review", vol. 37 (5), s. 666–678. DOI: <https://doi.org/10.1177/0192512116657677>.
- Lührmann, A., Lindberg, S., Mechkova, V. i in. 2017. *V-Dem Annual Report 2017. Democracy at Dusk?*, V-Dem Institute, University of Gothenburg. DOI: <https://doi.org/10.2139/ssrn.3063934>.
- Malużinas, M. 2021. *Wskaźniki jakości demokracji w regionach Europy w latach 2016–2020. W kierunku erozji demokracji w państwach Europy Środkowej i Wschodniej?*, „Przegląd Politologiczny”, vol. 2, 21, s. 71–87. DOI: 10.14746/pp.2021.26.2.5.
- New democracy dataset to ‘revolutionize’ democracy research Notre Dame News 8.01.2016 New democracy dataset to ‘revolutionize’ democracy research | News | Notre Dame News | University of Notre Dame (nd.edu) (dostęp: 15.01.2022).
- „Operator narodowy” przejmie kontrolę nad internetem? Rząd reaguje na publikację "GW" 03.12.2021, „money.pl, <https://www.money.pl/gospodarka/operator-narodowy-przejmie-kontrolę-nad-internetem-rząd-reaguje-na-publikację-gw-6711439609248448a.html> (dostęp: 27.12.2021). DOI: <https://doi.org/10.33226/1231-2037.2021.12.3>.
- Pawlak, M., Sadowski, I. 2017. *Nowy instytucjonalizm a analizach polskiego społeczeństwa – tradycje, stan badań i perspektywy*, „Studia Polityczne”, vol. 45 (2), s. 27–52.
- Pemstein, D., Marquardt, K. M., Tzelgov, E. i in. 2021. *The V-Dem Measurement Model: Latent Variable Analysis for Cross-National and Cross-Temporal Expert-Coded Data*, "SSRN Electronic Journal", vol. 21, s. 1–35. DOI: <https://doi.org/10.2139/ssrn.3799967>.
- Pemstein, D., Tzelgov, E., Wang, Y. 2015. *Evaluating and Improving Item Response Theory Models for Cross-National Expert Surveys*, "SSRN Electronic Journal, January". DOI: <https://doi.org/10.2139/ssrn.2613421>.

- Sadowski, I. 2014. *Współczesne spojrzenie na instytucje: ewolucja pojęć, problem modelu aktora i poziomy analizy instytucjonalnej*, „Przegląd Socjologiczny”, vol. 3 (LXIII), s. 89–114.
- Sartori, G. 1998. *Teoria Demokracji 1998*, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Szewczak, W. 2018. *Jak zmierzyć demokrację? Skale pomiaru demokracji politycznej stosowane w politologii porównawczej*, „Przegląd Politologiczny”, vol. 1, s. 121–138. DOI: <https://doi.org/10.14746/pp.2011.16.1.9>.
- The Democracy Barometer*, 2021, <https://democracybarometer.org/> (dostęp: 27.11.2021).
- Varieties of Democracy*, 2021, <https://www.v-dem.net/> (dostęp: 02.01.2022).
- V-Dem Dataset Version 11.1*, 2021, <https://www.v-dem.net/vdemds.html> (dostęp: 02.01.2022).
- Zięba, R. 2018. *Promocja demokracji przez Zachód we wschodniej części Europy w XXI wieku*, „Rocznik Integracji Europejskiej”, vol. 11, s. 71–88. DOI: <https://doi.org/10.14746/rie.2017.11.6>.

DEMOCRACY INDICES AND THEIR STATE OF DEVELOPMENT WITH A SPECIAL FOCUS ON THE VARIETIES OF DEMOCRACY PROJECT

Abstract: For many years, democracy indices help scientists to classify political regimes all over the world. But does democracy indices measure the quality of democracy in an adequate way? Based on the literature review, an improvement in methodology of democracy indices can be observed since the end of the 20th century as an answer to the previous shortcomings.

The author of the article describes development of democracy indices since the very first attempts to measure Robert Dahl's poliarchy from the 1990s, concepts of Svetoslava Andreeva, the Democracy Barometer project, focusing on the principles of the Varieties of Democracy (V-Dem) project. The analysis of democracy indices is made from the new institutionalism perspective, along with an attempt to indicate how different indices measure democracy. New ways of democracy indices development in the future have been suggested, including the impact of third countries and ICT technologies

In the summary, the main aspects of the V-Dem project methodology have been indicated that distinguish it from other democracy indices. What is more, the V-Dem project has been indicated as a project that measures democracy in the most comprehensive way.

Keywords: democracy, democracy indices, Michael Coppedge, Varieties of Democracy

BIOGRAM

Szymon Andrzejewski, mgr politologii, doktorant na Socjologicznych Studiach Doktoranckich na Uniwersytecie Gdańskim. Pracuje na Uniwersytecie Warszawskim przy projekcie www.bibliotekanauki.pl. Jego głównym przedmiotem zainteresowania jest demokracja, jej jakość, perspektywy zmian oraz nowe koncepcje w jej zakresie, które mogą lepiej urzeczywistnić władzę obywateli, ze szczególnym uwzględnieniem minipublik i koncepcji *augmented democracy*. Kontakt e-mail: s.t.andrzejewski@gmail.com.